

інформації (або інших результатів детективної діяльності) для здійснення протиправних діянь. Обов'язковість такого договору повинна бути передбачена у законодавчому акті, яким регламентуватиметься приватна детективна (розшукова) діяльність.

Таким чином, легалізація та правова регламентація детективної діяльності шляхом прийняття Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», крім інших переваг, сприятиме захисту як клієнтів детективних агентств – від різного роду шахрайства, так і самих приватних детективів – від несвідомого втягування в злочинну діяльність. Законом необхідно передбачити укладення договору між особою, що потребує детективних послуг, та їх надавачем, а також перелік відомостей, що мають бути обов'язково зазначені в договорі, як-от: відсутність у клієнта злочинної мети та його попередження про недопустимість незаконного використання результатів роботи приватного детектива.

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
2. Коломоєць Т. О., Колпакова В. К. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції». Запоріжжя : ВД «Гельветика», 2019. 588 с.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Володимир ВАРАВА

доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0001-7856-1711>

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Дотримання конституційних прав і свобод людини в оперативно-розшуковій діяльності пов'язане з необхідністю створення ефективного правового механізму проведення оперативно-розшукових заходів підрозділами правоохоронних органів щодо забезпечення міжнародної та національної безпеки. Основу такого механізму закладено ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у якій визначений перелік основних принципів оперативно-розшукової діяльності: верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини. Однак у зазначеній статті закону відсутні норми, що розкривають зміст цих принципів.

Стаття 8 Конституції України, у якій задекларовано принцип верховенства права, також не розкриває його сутність. Фахівці розглядають верховенство права як пріоритетність у суспільстві, насамперед прав і свобод людини.

Таким чином, верховенство права, як основоположний конституційний принцип, визначає вимоги до всіх суспільних інститутів з метою забезпечення природних прав і свобод людини. Особливої гостроти ця проблема набула в умовах воєнного стану та широкомасштабної російської агресії проти України.

З огляду на специфіку оперативно-розшукової діяльності, яка являє собою систему гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, з дотриманням конспірації та режиму секретності, реалізація зазначених конституційних принципів стикається з множинними проблемами, які потребують поглибленого дослідження.

Дослідженню теоретичних і прикладних проблем дотримання конституційних принципів оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів щодо протидії злочинності присвячені окремі праці багатьох українських науковців, зокрема: С. Албула, К. Антонова, Л. Аркуші, О. Бандурки, М. Василю, В. Дарагана, О. Кириченка, І. Козаченка, Д. Никифорчука, В. Ортинського, М. Погорецького, В. Хмеленка, В. Шендрика, І. Шинкаренка, М. Шумила та ін.

Праці зазначених науковців мають фундаментальний характер і заклали теоретичне

підґрунтя для вирішення проблем реалізації основних конституційних принципів в оперативно-розшуковій діяльності правоохоронних органів.

З-поміж останніх праць, у яких згадується проблематика дотримання принципів оперативно-розшукової діяльності, слід особливо відзначити монографічне дослідження О. Кириченка і В. Хмеленка «Принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам».

У зазначених наукових доробках, зокрема, досліджено концептуальні положення та правову регламентацію принципів оперативно-розшукової діяльності, визначено шляхи її вдосконалення. Також окреслено критерії класифікації принципів, їхні види, охарактеризовано загальноправові та спеціальні принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам.

Основоположний конституційний принцип верховенства права невід'ємно пов'язаний з принципами законності та дотримання прав і свобод людини. Щодо поняття «дотримання прав і свобод людини» у правовій науці відсутня єдина сформована думка, але загалом воно розуміється як форма реалізації норм права певним суб'єктом, яка проявляється в утриманні від вчинення дій, заборонених нормою права.

Тлумачний словник української мови визначає «дотримання» як дію, пов'язану з точним, без відхилень виконанням, здійсненням чого-небудь необхідного.

Курс на побудову правової держави, який не перервався за умов воєнного стану, зосередив зусилля правоохоронних органів України на першочерговому забезпеченні гарантованих Основним законом прав і свобод людини поміж усіх інших соціальних цінностей, часто на шкоду інтересам держави та суспільства в цілому.

У цих умовах підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, стикаються з низкою правових обставин, однією з яких є наявність жорстких обмежень, пов'язаних із конституційними вимогами щодо забезпечення законних прав і свобод людини, у нормативній регламентації діяльності з викриття кримінальних елементів.

З моменту прийняття у 1996 р. Конституції України, яка кардинально змінила становище з гарантіями невід'ємних прав людини і громадянина, склалася ситуація, коли оперативні підрозділи об'єктивно зобов'язані враховувати їх наявність, забезпечувати їх охорону. З іншого боку, особи, які здійснюють протиправну діяльність, активно використовують свої права з метою протидії правоохоронним органам. Відслідкувати це можна шляхом аналізу законних конституційних прав, які кримінальні елементи використовують у протиправних цілях.

Так, ст. 28 Конституції України декларує право на повагу до гідності: «Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням».

Безумовне і найсуворіше дотримання цих вимог закриває можливість використання з метою боротьби зі злочинністю нових наукових досягнень. Водночас кримінальні структури, що протистоять оперативним підрозділам, не пов'язані жодними правовими заборонами і активно їх використовують у примусовому отриманні відомостей, що становлять для них інтерес.

Частини перша та друга ст. 32 Конституції України проголошують: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини».

Дотримання цих постулатів та неможливість використання у зв'язку з цим деяких даних, отриманих оперативно-розшуковим шляхом, призводять до того, що до владних структур на відповідальні посади потрапляють особи з кримінальними зв'язками та раніше засуджені.

Відомості про зв'язки злочинних авторитетів з корумпованими посадовими особами всіх гілок влади є у матеріалах багатьох оперативно-розшукових справ щодо злочинних груп та організацій. Витік і оприлюднення такої інформації під виглядом результатів незалежних журналістських розслідувань приводить до значного суспільного резонансу, відкриття кримінальних проваджень і накладення санкцій на окремих осіб за рішенням РНБО.

Підрозділи державних органів, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності, мають потужні інформаційні масиви, де такі відомості є незатребуваними. У світлі прийнятих рішень щодо посилення боротьби з корупцією та організованою злочинністю ці відомості щодо посадових осіб владних структур повинні бути ефективно використані. Зв'язок із злочинним світом осіб, наділених владою, – далеко

не лише їхня особиста справа.

Стаття 34 Конституції України про свободу думки і слова і вільне вираження своїх поглядів і переконань в частині другій не містить заборони на агітацію та пропаганду злочинної субкультури та моралі нарівні з расовою, соціальною та національною ворожнечею, хоча організована і транснаціональна злочинність становлять пряму загрозу міжнародній та національній безпеці.

Стаття 35 Основного закону гарантує кожному право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Безконтрольне використання права мати і поширювати релігійні та інші переконання, діяти відповідно до них призводить до поширення сект, лідери яких не зупиняються задля досягнення своїх цілей і перед вчиненням кримінальних правопорушень, замаскованих під різні ритуали.

Стаття 36 Конституції України надає право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Протиправні структури активно використовують цю можливість. Непоодинокими є випадки, коли під прикриттям громадських організацій легалізують своє існування групи відверто здирницької та бандитської спрямованості. Значного поширення набув камуфляж злочинних угруповань, особливо бойовиків, під спортивні товариства або волонтерські організації в умовах воєнного стану.

Особливо активно злочинним світом використовуються повноваження, що надаються ст. 38 Конституції України. Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

Стаття 41 Конституції України визначає, що право приватної власності є непорушним, а ст. 42 Основного закону надає кожному право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

В умовах, коли під час початкового накопичення капіталу в Україні ще не існувало ефективного механізму відфільтровування незаконних доходів, майно, одержане незаконним шляхом, безперешкодно потрапило до легальної економіки. Тому наразі правоохоронні органи змушені з цим рахуватись і забезпечувати охорону права приватної власності, зокрема й кримінальної, отриманої шляхом її легалізації. При цьому придушити організовану злочинність можливо тільки якщо вибити з-під неї економічну основу, позбавити її виробничих потужностей та фінансових коштів.

Особливого значення у питаннях протидії злочинності має ст. 55 Конституції України, яка декларує, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

З погляду закону до винесення вироку особа вважається невинуватою і має право реалізовувати ст. 55 Конституції України всіма способами, що не заборонені законом.

Так, заборона на втручання в особисте і сімейне життя, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, які неминуче обмежуються в процесі оперативно-розшукової діяльності щодо окремих осіб та груп, з позиції закону можуть ними відстоюватись.

Принципове значення має стаття 63 Конституції України, яка закріпила право особи не нести відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Тому, якщо в процесі опитування особа відмовляється повідомляти інформацію про себе або своїх близьких, оперативний працівник не має права використовувати методи переконання.

Конституційні права та свободи людини і громадянина (ст. ст. 21-68), відповідно до закону, можуть бути обмежені лише тією мірою, якою ці особи самі порушують законні права та інтереси інших, чим і зумовлена соціальна необхідність усунення загрози безпеці нашого суспільства та держави. Зазначені критерії тісно взаємопов'язані один із одним, і розглядати, а також застосовувати їх можна лише у комплексі. У зв'язку з цим гостро

постає проблема чіткого розмежування, які вчинки осіб, що становлять оперативний інтерес, з протидії оперативно-розшуковій діяльності правоохоронних органів є правомірними, тобто реалізуються в руслі наданих законом прав і свобод, а які виходять поза зазначені межі та є кримінальними.

Таким чином, доходимо висновку, що дотримання принципу верховенства права у роботі підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, безпосередньо пов'язане з реалізацією суб'єктами, що становлять оперативний інтерес, низки основоположних прав, передбачених нормами Конституції України. Ця обставина покладає на оперативних працівників у процесі здійснення оперативно-розшукових заходів обов'язок суворого виконання приписів законодавства з метою запобігання порушенням конституційних прав і свобод людини, зокрема в умовах воєнного стану.

1. Довгерт А. С. Дія принципу верховенства права у сфері приватного права. *Українські наукові записки*. 2007. № 3 (22). С. 83-89.
2. Кириченко О. В., Хмеленко В. В. Принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам: монографія. К. : ЦУЛ, 2020. 160 с.
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1966. К. : Преса України, 1997. 80 с.
4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
5. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). Т. 2. С. 395. URL : <https://sum.in.ua/p/2/395/1>.

Володимир СФІМОВ

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0009-0002-0485-169X>

**ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ЗАГРОЗ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ
КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ПІСЛЯ СКАСУВАННЯ
ВОЄННОГО СТАНУ**

Сучасний стан безпеки в агропромисловому комплексі України викликає занепокоєння як вчених, так і практиків, в тому числі правників та економістів, оскільки загрози мають і кримінальний характер, і економічний (щодо зменшення державної підтримки агропромислового комплексу (далі – АПК) як ключової галузі економіки). До кримінальних загроз ще додалися воєнні злочини, пов'язані з агресією рф проти України. Спецслужби рф для внутрішньої дестабілізації намагаються використовувати можливості лідерів організованих злочинних угруповань та осіб у статусі «особи з підвищеним злочинним впливом». Останні особи зі своїми «підлеглими-кримінальниками» намагаються проникати в різноманітні сфери економіки з метою встановлення контролю над діяльністю прибуткових підприємств. Додатково зазначені підприємства використовуються для приховування фінансових махінацій, створення у структурі виробництва тіньових фірм із метою одержання кримінальних прибутків та їх легалізації [1].

Ще до початку війни фахівці-дослідники зазначали, що характерною рисою організованої економічної злочинності є те, що вона захопила найважливіші сфери та галузі економіки України шляхом використання корупційно-родинних зв'язків із представниками державних владно-управлінських органів усіх гілок і рівнів. Підтвердженням вказаного є налагоджені схеми колишнього президента-втікача Януковича, коли призначення на посади в сфері державного управління здійснювались із-поміж осіб, наближених до «родини». Як наслідок зазначених дій найбільш криміналізованими стали сфери відносин у кредитно-фінансовій, банківській системах, агропромисловому комплексі, зовнішньоекономічній діяльності, галузях енергозабезпечення та приватизації [3, с. 127; 4, с. 7].